

Stiftet 50 år

Magnus Nyman

Vilken oväntad glädje! Vilken av alla de katoliker som verkat i Sverige efter reformationen hade kunnat tro att ett katolskt stift en dag åter skulle upprättas i vårt land? Knappast de svenska landsflyktiga eller de martyrer som dog för sin tro under 1500- och 1600-talets förföljelser, knappast de många invandrade lekmän och präster som under 1700-talet kom som arbetskraft inom manufakturindustrin, knappast de svenskar som ännu under 1800-talet landsförvisades och fick sin egendom beslagtagen, knappast de som långt in på 1900-talet vägrades arbete inom skola, vård eller omsorg av det enda skälet att de var katoliker. Inte heller kanske de som var med och grundade stiftet hade trott att det skulle utvecklas så som det gjort under dessa femtio år, med så många fler katoliker, med nya församlingar, skolor, kloster, prästseminarium, stiftsgårdar och mycket annat. Men så många böner kunde inte förbli obesvarade – efter en lång vinter börjar äntligen vårtecken märkas.

Vilken oväntad glädje! Vilken av reformatörerna i Sverige eller vilken i den långa raden av goda protestanter i detta land hade kunnat drömma om att den katolska kyrkan i vår tid så starkt skulle betona att kyrkan ständigt måste vara öppen för att reformeras, att återvända till trons källor? Ja, vilken förvåning som Andra vatikankonciliet skapade både inom och utom kyrkan! Nu firas liturgin på folkspråken, kommunionen under båda gestalterna har blivit allt vanligare, lekmännens roll har alltmer fokuserats, nya andliga rörelser har uppstått etc. Och vem hade trott att den katolska kyrkan en dag skulle komma att bli en så aktiv deltagare i ekumeniska samtal av alla de slag? Vem hade väntat att vi och lutheranerna kunnat formulera ett gemensamt dokument kring hur rättfärdiggörelseläran kan tolkas? Vem hade kunnat tro att Sverige skulle få ett påvebesök under perioden, eller att den heliga Birgitta skulle komma att firas med ekumeniska gudstjänster både i Sverige och i Rom? Vi har säkert alla märkt att många i de andra samfundet i Sverige lyssnar med intresse på det som vi har att säga. Förvisso är vi långt ifrån överens om allt, men respekt och dialog har börjat ersätta polemik och konfrontation.

Stiftets 50-åriga historia tog sin början strax efter det att professor Ingemar Hedenius inlett sin kritiska granskning om kristendomens sanningsanspråk. Hedenius åsikt att tron saknade en logiskt rationell grund påverkade en hel generation av svenskar till att slutgiltigt (?) ta farväl av kristendomen – det är något märkligt med att Jesus Kristus åter står i fokus för debatten när detta skrivs. I flera månader har nu kristen tro debatterats i våra medier (främst i Svenska Dagbladet). Kanske något gott kan komma ur den stundom förvirrade diskussion som just nu förs. Vi har genom denna dialog blivit påmind om att för katolsk tro såväl fundamentalism som blind tro är oacceptabla ståndpunkter, likaså en förment vetenskaplig reduktion av själva trosinnehållet.

Under stiftets korta historia har också en teknologisk revolution skett: televisionen, faxen, datorerna, mobiltelefonerna, internet och e-mail är bara några av många milstolpar. Politiskt har kolonialismen i dess traditionella form upphört, sovjetimperiet har gått i graven och ett »nytt« Europa är på väg att skapas – världen håller på att bindas samman på ett sätt som är relativt nytt. Samtidigt har extrema former av individualism och liberalism kommit att hyllas – det jag »känner för« är rätt för mig, »sanningar« har blivit något relativt. Vi har levt och lever i dag i en uppbrottstid som skapat mycken förvirring. Stabilitet har ersatts av mobilitet, både fysiskt och psykiskt. Under denna period har kyrkans röst inte sällan upplevts som en

röst ur det förgångna, en nej-sägare till den »nya sköna värld« som hägrar, inte alltid har vi heller kunnat visa att vi hör framtiden till. Stiftets historia måste ses mot denna bakgrund av snabb och omskakande förvandling och av skarp kritik av det »bestående«. Vi bygger kyrka i en tid när institutioner, traditionella värderingar och livsmönster ifrågasätts. Naturligtvis har allt detta inneburit både spännande utmaningar och betydande svårigheter för kyrkan.

Får jag ge några personliga minnen? Stiftet kan inte ha varit mycket mer än två år när jag första gången under ett besök i Gävle – med förundrade ögon – mötte kyrkan i form av två nunnor på andra sidan gatan. Minnesbilden fastnade i mitt medvetande (åsynen av en människa på avstånd kanske rent av kan inleda en hel livsprocess). Mitt andra katolska minne är från tiden när stiftet fyllde åtta år: jag såg då för första gången i dunklet den röda evighetslampan i ett av stiftets kapell, en hastig glimt som inte bara fastnade på näthinnan. Jag minns också, från mässbesöken i Kristus konungen i Göteborg under åren efter konciliet, den gradvisa övergången från den gamla till den nya liturgin. Från sommaren 1969 gjorde jag värnplikten i Gävle, stiftet var nu tonåring. Jag kommer ihåg med vilken frejdighet don Ricardo, kyrkoherden, i en skrubb i sin lägenhet, och med dåtidens primitiva och stinkande teknik, mångfaldigade liturgiska texter, böner och hymner. Från hösten 1969 har jag mer regelbundet och med växande intresse hållit mig informerad om stiftets utveckling, något som till sist ledde fram till upptagningen vintern 1984, senare också till prästvigning.

Alla som följt stiftets historia under detta halvsekel kan konstatera att stiftet vuxit på ett kaotiskt och katolskt vis – vi börjar så sakteliga komma upp ur katakomberna. Naturligtvis går en sådan snabb växt inte utan vissa svårigheter. Inte sällan är det mer extrema katolska skeenden, personer eller rörelser som slås upp av de svenska medierna, och de som märks i den offentliga debatten är ofta konvertiter (varav flera gjort betydande insatser för kyrkan), medan många invandrargrupper är marginaliserade (så som de stora grupper som följer annan rit än den latinska). Mer »vanliga« katoliker syns eller hörs fortfarande sällan i det offentliga samtalet. Våra många strukturella problem är ännu inte lösta.

Inom många viktiga områden är vi fortfarande ganska osynliga. Den som får uppleva nästa femtioårscykel kommer säkert att ha spännande saker att berätta.

Detta lilla stift – med förtjänster och brister – är samtidigt på ett osannolikt vis den viktigaste mångkulturella mötesplatsen i Sverige. Vi är så vana vid att människor samlas till mässorna från så många nationaliteter att vi inte längre tycker att det är något ovanligt (i större församlingar samsas människor från sjuttio eller fler länder), men vi visar – mitt i vår brokighet – att tron förenar oss och binder ihop oss över kultur- och nationsgränserna. Vi har här en viktig uppgift också i framtiden – vi kan mitt i vår litenhet visa hela den katolska fullheten på ett profetiskt vis, både för kyrkan i andra länder och för människorna här i vårt sekulariserade land. Alla katoliker behövs i detta arbete – män, kvinnor, unga, gamla, lekmän, ordensfolk och präster – i samverkan och ömsesidig respekt (och ibland i kritisk dialog). Utan tvekan är det inför framtiden viktigt att vi skapar förutsättningar för en inhemsk prästrekrytering, i längden kan en lokalkyrka knappast fylla sina uppgifter utan en förtrogenhet med den inhemska kulturen och dess olika uttrycksformer. Kyrkan har här åtskilligt att lära av den »svenska modellen«, formerna för beslutsfattande, medbestämmande, offentlighetsprincip och ansvarsdelegering kan säkert verka inspirerande (även om allt inte är överförbart till våra sammanhang), likaså arbetet inom områden som internationell solidaritet och jämlikhet mellan män och kvinnor.

Stiftet har naturligtvis en förhistoria. Vi som nu lever är bara en liten del av Sveriges katolska historia. Faktum är att det under mer än tolvhundra år funnits katoliker i vårt land. När den helige Ansgar i början av 800-talet kom till Birka på en av sina missionsresor så fann han att det redan existerade en grupp katoliker i handelsplatsen på Björkö i Mälaren, bestående av både utlänningar och svenskar. Sannolikt fanns sådana små grupper också på andra platser: människor som blivit kristna utomlands, kristna slavar och handelsmän som hamnat i Norden – under ännu tvåhundra år skulle dessa dock vara en ytterst obetydlig minoritet. Genom främst den benediktinska missionen under tusentalet kom förhållandena successivt att ändras. Från tusentalets slut och under närmare femhundra år var så den katolska tron dominerande i landet, därefter – till följd av reformationen – under mer än trehundra år lutherdomen. I vår tid har ett nytt skede inletts som vi ännu inte kan överblicka, en religiöst likgiltig attityd dominerar tänkandet. Sekulariseringen är ett faktum som vi inte kan negligera. En vanlig söndag samlas knappt sex procent av landets befolkning till någon form av gudstjänst, fyra av tio gudstjänstbesökare går i någon av Svenska kyrkans gudstjänster, en av tio besöker en katolsk eller ortodox gudstjänst.

Den katolska kyrkans »moderna« historia i Sverige startade år 1783 då det svenska apostoliska vikariatet upprättades. Visserligen hade det, även efter det att de sista katolska institutionerna tvingats upphöra med sin verksamhet (birgittinerna i Vadstena fördrevs år 1595), funnits en del katoliker i landet, men dessa levde under allt svårare villkor – från år 1617 var det vid dödsstraff förbjudet för svenska medborgare att tillhöra katolska kyrkan, straff som också verkställdes ett antal gånger under de följande åren. (Naturligtvis får vi inte glömma att protestanter på motsvarande vis kränktes i så kallade katolska länder, intolerans mot religiösa minoriteter var politiken för dagen.) Men däremot var det tillåtet för utländska katoliker att leva i Sverige. Under den långa perioden innan det apostoliska vikariatet upprättades kunde de olika katolska ambassadernas präster hjälpligt upprätthålla mässor och själavård för sina landsmän (och för en och annan hemlig svensk katolik).

Den förste apostoliske vikarien blev Nicolaus Oster, en fransk abbe med rötter i Tyrolen, som anlände till Stockholm den 24 juli 1783 för att försöka bygga upp en katolsk verksamhet. Redan efter några korta år lämnade Oster landet, och andra kom att ta över ledningen för vikariatet. Någon framgångshistoria blev dock inte den katolska verksamheten i Sverige under 1700- och 1800-talet, antalet katoliker minskade under en lång följd av år. Bekanta är vikarien Jacob Studachs ord: »Ingen kyrka, ingen skola, ingen lärare, ingen bönbok, ingen katekes – bara en ständigt minskande församling och 26 fattiga barn att försörja.« Samme Studach blev biskopsvigd år 1862 och därmed den förste katolske biskopen i Sverige efter reformationen. Han lyckades också – tillsammans med den svenska katolska drottningen Josefina – få de första två ordnarna att etablera sig inom vikariatet: S:t Josefssystrarna som anlände år 1861 och S:ta Elisabeths systrar som började sin verksamhet år 1866. Jesuiterna som kom år 1879 har betytt mycket för framväxten av den katolska kyrkan i Sverige.

Under det sena 1800-talet och under tiden fram till stiftets grundande år 1953 växte antalet katoliker så sakteliga – 2 500 katoliker år 1900, 5 000 år 1940 och 16 000 år 1950. Birgittasystrarnas återkomst till Sverige år 1923 (åttioårsjubileum i år) kan sägas markera något nytt, likaså har dominikanernas etablering år 1933 varit viktig. Under det tidiga 1900-talet fick vikariatet en tidning Credo, (Signum har här sina första rötter), senare också Hemmet och Helgedomen (idag Katolskt Magasin). Svenskfödda präster och systrar började så sakteliga komma, ett viktigt namn är Bernt David Assarsson, prästvigd år 1917, energisk, katolsk publicist och apologet. Under åren efter kriget kom också alltfler katolska böcker att publiceras (inte minst har de många översättningarna av franska och engelska skönlitterära

arbeten varit betydelsefulla). Det unga stiftet begåvades med flera kända författare: Sven Stolpe, Birgitta Trotzig och Gunnel Vallqvist är tre viktiga personer i den skara som hjälpt till att göra kyrkan respekterad och förstådd i Sverige, den sistnämnda nådde många med sina viktiga rapporter från konciliet.

Stiftet upprättades så år 1953, det hade då knappt femtio präster och mindre än 20 000 medlemmar. Bakgrunden är naturligtvis den att efter Andra världskrigets slut ett stort antal flyktingar hamnade i Sverige, däribland många katoliker. Den lilla och rätt försvenskade katolska kyrkan från mellankrigstiden hade nu förvandlats till en något större och mer mångkulturell kyrka, med stora ekonomiska och personella svårigheter, med katoliker som bar på djupa trauman, med en svår uppgift att bygga upp en fungerande gemenskap i landet. I källarlokalerna, lägenheter och villor som hjälpligt byggts om till kapell firades under många år mässor och bedrevs religionsundervisning under ofta mycket primitiva former, inte sällan var det engagerade lekmän som bar upp hela verksamheten. Flera nya ordnar och kongregationer etablerade sig i stiftet, så har de manliga och kvinnliga karmeliterna utfört viktiga uppgifter, inte minst genom bokutgivningen och tidskriften Karmel. Karmelitklostret i Glumslöv invigdes 1963, efter en lång och bitvis fördomsfull debatt i riksdagen gavs till sist klartecken för klostergrundandet.

Det är viktigt att påminna om att Sverige fick en ny religions-frihetslagstiftning året innan stiftet grundades. Enligt denna nya lag var Svenska kyrkans tro inte längre landets officiella religion, även om fortfarande under många år idéer om det katolska som något »främmande« (och kanske rent av farligt) präglade många svenskars syn på katolsk tro. Ännu vid mitten av 1950-talet varnade en tidning för hur »den katolska faran kommer oss allt närmare«, ja, i Småland sades »katolska sändebud ha fattat post« – artikeln handlade om passionistordens etablering i Växjö (den gemenskap som vår vigbiskop William Kenney tillhör). Kanske var det först under biskop Hubertus Brandenburgs tid (1978 – 1998) som islossningen började på allvar, inte minst de många kyrkbyggena under dennes tid kom att synliggöra kyrkan. Men fortfarande omtalas katolikerna i Sverige av många som en »invandrarkyrka« – alltså som något »osvenskt«, något som endast är till för utlänningar. Många ungdomar tvingas brottas med sitt »exotiska« katolska arv, i sin längtan att inte verka avvikande i förhållande till klasskamrater och vänner väljer en del av dem att fjärma sig från »fädernas« och »mödrarnas« tro. Vi märker också att en del invandrade katoliker har svårt att känna igen sig i det svenska stiftet, en del söker sig till följd av detta till andra samfund.

Det »främmande« är fortfarande en i vart fall sociologisk sanning som gäller för stiftet – av de fem stiftsbiskoparna under denna femtioårsperiod har två varit tyskar, en dansk, en amerikan, och nu en svensk. Biskop Anders Arborelius är den förste infödde katolske biskopen sedan Olaus Magnus dagar (död i Rom år 1557). I församlingarna har endast på enstaka platser den inhemska närvaron varit framträdande (kanske främst i några universitetsstäder), liksom i ett par kloster (inte minst hos benediktinsystrarna i Mariavall och på Omberg – båda klostren med rötter i Svenska kyrkan) och kanske i ytterligare några kommuniteter (väl främst dominikanerna, liksom franciskanerna i Jonsered). Fyra katoliker är i skrivande stund medlemmar av Svenska Akademin. (Endast i Svenska Akademin och i fängelserna är katolikerna överrepresenterade.) Men vår kallelse är naturligtvis inte att bli så »svenska« som möjligt utan istället att vara en smältdegel, en mötesplats för alla, ett försoningens tecken i vårt land och vår tid.

Vilken oväntad glädje! Så inledde jag dessa personliga rader, så vill jag också avsluta dem. Vi som idag lever i detta brokiga stift, i denna svårbedömda men så fascinerande tid, vi som står inför till synes nästan omöjliga uppgifter, vi får inte glömma vilken nådegåva som givits åt oss. Vi finns här inte för vår egen skull, inte för att skapa en klubb för intern beundran, inte för att bygga ett getto. Vårt uppdrag är att söka göra tron begriplig i vår moderna värld. Vår uppgift är att samarbeta med alla goda krafter inom politik, kultur, arbetsliv och vetenskap. Vår kallelse är att mitt i vår svaghet lyfta fram Honom som givits oss som en gåva. Alltså,

Vilken oväntad glädje!

Ur Stockholms katolska stift 50 år